

Галина СТАСЮК,
кандидат філологічних наук,
Івано-Франківська філія
Відкритого міжнародного
університету розвитку людини
«Україна»

ДИНАСТІЯ ПИСЬМЕННИКІВ ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Феномен роду Драгоманових-Косачів

УДК 82.0: 821.161.2

Стаття присвячена теоретичному осмисленню унікального явища літературних родин. Запропоновано комплексну методологічну модель династичного дослідження, яка ґрунтується на трьох складниках: історичному, психологічному та генетичному. Літературознавчий аналіз феномену здійснено на матеріалі обдарованого роду Драгоманових-Косачів.

Ключові слова: літературна династія, Драгоманови-Косачі, історичний контекст, родинна психологія, спадковість, підтекст, смисл.

У кожній новій культурній добі зі зміною суспільної свідомості й трансформацією методології пізнання відбувається переосмислення проблеми людини. Інтелектуально-філософська думка ХХ ст., визначивши центром Всесвіту індивідуальну екзистенцію, надала їй статус неповторності, винятковості, у дзеркальному ж відображенні – чужості іншим «Я», глибокої самотності. Наслідок виявився парадоксальним: дезорієнтована людина перемістилася на маргінес, плінними стали категорії її духовності. Постпостмодерний світ гостро потребує «точки опертя». Нею знову може стати індивідуальне буття – виняткове, проте не поодиноке, представлене в усій різноманітності зв'язків з іншими «Я».

У контексті сучасних культурологічних студій, що сприяють відновленню антропологічної моделі світосприймання [див.: 12; 48–61], актуальності набувають такі наукові підходи до вивчення художніх явищ, які максимально розкривають людинознавчу сутність літератури. Серед них перспективністю вирізняється династичний принцип аналізу, який передбачає розгляд літературного процесу не через мистецькі напрями, стилі, жанри, а крізь призму творчої діяльності визначних родів певної країни [див.: 2; 165–167].

Навіть приблизний перелік талановитих родин, які творили й відстоювали духовне багатство нації, дає змогу вважати їх іманентним складником української культури й говорити про перспективність династичних студій: Гоголі-Яновські, Шашкевичі, Драгоманови-Косачі, Старицькі, Рудченки, Тобілевичі, Вороні, Кандиби, Коцюбинські, Гординські, Крушельницькі, Рильські, Зерови, Стельмахи, Павлички, Костенки та багато інших. Відтак не дивно, що ідея зіставити художні твори батька і сина або матері й доньки приходила не поодиноким критикам чи історикам літератури. Зокрема Григорій Цеглинський, порівнявши поезію Маркіяна і Володимира Шашкевичів, дійшов висновку, що вони використовували тотожні ліричні сюжети [див.: 15; 351–354]. Іван Франко та Дмитро Донцов про-

вели паралелі між образами й мотивами Олени Пчілки і Лесі Українки [див.: 14; 254–274], [див.: 3; 154–175]. Євген Маланюк, проаналізувавши художні світи Миколи Вороного і Марка Антіоха, Олександра Олеся і Олега Ольжича, стверджував, що вони «зовсім інші» [9; 303].

Зацікавлення творчістю авторів, пов'язаних родинними стосунками, виливалося також у життєписні (наукові й художньо-документальні) студії на зразок праці Івана Денисюка й Тамари Скрипки «Дворянське гніздо Косачів» або романізованої біографії «Три Дюма» Андре Моруа. Уже в наш час на тлі відродження історичної генеалогії й геральдики з'явилися розвідки, присвячені родовам відомих громадських та культурних діячів, серед них і письменників: «Визначні представники роду Незабитовських в історії Центрально-Східної Європи (XVI–XX ст.)» Сергія Лисенка, «Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби» Тетяни Березовської, «Про дослідження родоводу Павла Тичини» Юрія Тичини, «Козацьке коріння Миколи Гоголя» Тараса Чухліба та ін. Хоч окремі автори висловлювали цікаві міркування про певні аспекти феномену творчого роду, всі названі студії мають історико-літературний, життєписний чи інодисциплінарний характер. Жодна з них не дає загальної візії літературної династії як унікального явища національної культури й, відповідно, не пояснює її природи та закономірностей вияву.

Виразно окреслив проблему лише професор Іван Денисюк, указавши на низку важливих моментів, які треба взяти до уваги, обсервуючи складну сутність художньо обдарованого роду. На думку вченого, таке дослідження має спиратися на комплексно-синтетичну методіку, яка «повинна враховувати певні спадкові психічні риси даного родинного конгломерату, домінуючі зацікавлення й ступінь обдарованості, почуття громадянської повинності, культуру сімейних стосунків і товариського життя, діалектику родинної єдності й антинормію окремих особистостей і генерацій тощо» [2; 165]. Положення, що сприяють кристалізації

Яків Драгоманов

проблеми, можна віднайти також у фундаментальній студії Оксани Забужко «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій», у якій здійснено глибокий контекстуальний аналіз світоглядних координат і внутрішньої культури двох поколінь роду Драгоманових-Косачів. Значення цих праць для постановки питання очевидне, однак недостатнє для його розв'язання.

На нашу думку, методологічною основою для династичного дослідження має бути культурно-антропологічний підхід, який передбачає тлумачення мистецького явища через специфіку людської природи автора. Це дасть можливість усебічно вивчити феномен творчих родин і залучити до літературознавчого аналізу інші галузі знання. Якщо династія – це представники різних поколінь однієї сім'ї, що займаються спільною справою, то літературна династія – це особливе коло художньо обдарованих особистостей, поєднаних кровними зв'язками. Отже, вихідним пунктом власне династичних студій є родинний зв'язок – складна тривимірна сутність, яку психологи визначають як «одночасно біологічну, соціальну і психологічну реалію» [16; 114]. Потрійна структура центральної категорії потребує трикомпонентної моделі аналізу, яка охопила б історичний (соціальна природа стосунків споріднення), психологічний та генетичний (біологічний аспект кривності) модули явища. Оскільки природа кровного зв'язку незмінно тривимірна, методологічна матриця, побудована на цій основі, сталій і тотожній для всіх родинних формацій, буде легітимною для дослідження будь-якої літературної родини й водночас залишатиме простір для аналітичних варіацій у кожному конкретному випадку. Скажімо, вивчення художньої спадщини династій, про які збереглося мало свідчень особистого характеру (спогадів, щоденників, листів), більше спиратиметься на історичний складник аналізу. Психологічний та генетичний компоненти відіграватимуть тут підрядну роль, однак не можуть нівелю-

Петро Драгоманов

ватися через саму специфіку родинознавчого підходу, до якого проблеми фамільної психотипології та спадкових здібностей входять іманентно. І навпаки, різноманітність матеріалу про талановитий рід створює умови для трьох ступенів дослідження (рівнозначних або з певним акцентом). Таку можливість дає, зокрема, й феномен творчої династії Драгоманових-Косачів.

Цей обдарований рід вніс в історію літератури вісім імен – поета Якова Драгоманова, прозаїка й поета Петра Драгоманова, письменниці Ольги Драгоманової-Косач (Олени Пчілки), поетеси Олени Косач-Тесленко-Приходько (Олени Ластівки), прозаїка Михайла Косача (Михайла Обачного), письменниці Лариси Косач-Квітки (Лесі Українки), белетриста і драматурга Оксани Драгоманової, прозаїка, драматурга та поета Юрія Косача. Певні літературні здібності виявляли також Михайло Драгоманов, Лідія Драгоманова-Шишманова, Світозар Драгоманов (С.Гадячанин), Ольга Косач-Кривинюк (Олеся Зірка). Через шлюб до обдарованої родини Драгоманових-Косачів увійшла талановита авторка Олександра Судовщикова-Косач (Грицько Григоренко). Відомим болгарським письменником став син Івана Шишманова та Лідії Драгоманової Дмитр Шишманов. Звернення до цього дивовижного літературного пантеону, що його становлять чотири генерації одного роду, дає змогу простежити кристалізацію феномену творчих династій у розвитку та в усій різноманітності його виявів і водночас побачити кризь товщу часу живі обличчя, дослідити взаємини й долі знаних письменників та їхніх рідних.

Ольга Драгоманова-Косач

Історичний складник. Соціальна природа родинного зв'язку визначає дефініцію літературної династії як особливої суспільної групи, що входить у структуру певного соціуму й завжди є суб'єктом національної культури та історії. Рід як послідовна зміна поколінь означає, що його представники належать не одній добі, а різним епохам, які різняться також світоглядом. З огляду на це вивчення династичного художнього набутку неминуче пов'язано з діахронно-контекстуальними зрізами, тобто передбачає літературознавче студіювання історії (генеалогії) родини та її внутрішньої культури (етосу й естетики) на тлі буття нації. У цій статті пропонуємо розглянути перший із названих проблемних спектрів.

Взаємне розгортання династичного та національного життя у вимірі образного мислення талановитого роду закономірно набуває певного відтінку суб'єктивності, творчо модифікується і знаходить художнє вираження у фамільних текстах як власне уявлення авторів-родичів про тривання династії в часі й просторі. Літопис обдарованої родини, в якому висвітлено низку епох, що змінюють одна одну, та заангажованість у процесі націєтворення її відомих представників, побудований як мозаїка: окремі історичні події в його змістовому полі присутні явно, інші – завуальовано.

Олена
Косач-Тесленко-Приходько

Історію династії Косачів-Драгоманових умовно можна поділити на кілька хронологічних відтинків, у кожному з яких панує специфічна духовна атмосфера: легендарні часи, козацько-старшинський, шляхетський періоди, народницька, модерна та емігрантська доба.

Династичний художній літопис розпочинається темою пробандів (родоначальників). Фамільні перекази Косачів закріплюють за ними статус старовинного аристократичного роду, який у ранньому Середньовіччі володів Герцеговиною, втратив її через вторгнення турків, емігрував до Польщі й остаточно осів на землях Чернігівщини в Україні [6; 11, 12]. Походження роду Драгоманових огорнуте більшою таємничістю. За свідченням Ольги Драгоманової-Косач (Олени Пчілки), що на нього посилаються всі наступні дослідники цієї проблеми, «в нашій драгоманівській сім'ї збереглась пам'ять про те, що пращур нашого роду був заволока з Греччини, по національному походженню таки грек; служив він драгоманом при гетьманському уряді, за гетьмана Богдана Хмельницького, в Чигирині» [10; 501]. Тобто історія цієї династичної гілки для самих представників родини починалася з XVII ст., передокументальний генеалогічний період був для них «білою плямою». Зрештою знайти первинний слід Драгоманових майже неможливо через інтригуючу зміну прізвища (*драгоман* – загальна назва, те саме, що й перекладач, можливо – урядовець-дипломат у гетьманській державній канцелярії). Навряд, щоб причина тут була тільки у відомій козацькій традиції давати новоприбулим якимсь влучне прізвище, адже інші старшинські роди грецької національності залишилися в українській історії під своїми прізвищами: Мазаракі, Урсали, Томари, Мотоніси

та ін. Можливо, ключ до цих таємниць колись знайдуть історики-генеологи.

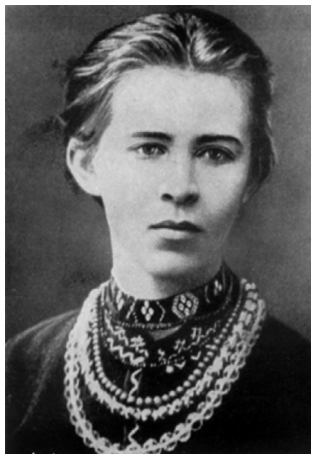
Мабуть, саме через брак вірогідних відомостей про родогенез обох гілок династії до легендарної доби як до художнього матеріалу зверталися тільки Лариса та Юрій Косачі: перша – завдяки феноменальному вмінню розпізнавати «забуті тіні» історії, другий – через стійке особисте зацікавлення династичною генеалогією. Літературним вивершенням екскурсів авторської фантазії в легендарне минуле стали фамільні алюзії у драматичних творах «У пущі», «Бояриня», «Оргія» Лесі Українки [5; 257] та прямі посилання на родинні аннали у романі Юрія Косача «Сузір'я Лебедя». Якщо у висловах Едити («Мій рід не звик ждуть крайньої потреби, / він завжди й скрізь ішов у першій лаві»¹ [V, 38]) чи Антея («Діди приймали / вінці свої з рук матері Еллади, / батьки дозволили зв'язати їй руки / і тим синів позбавили вінців» [VI, 188]) родове значення прочитується інтуїтивно й належить глибинним рівням підтексту, то в «Сузір'ї Лебедя» використано, без сумніву, таки косачівську легенду про пробандів династії. Вибудовуючи генеалогічне дерево юного шляхтича Олелька Рославця, Юрій Косач удається до фрагмента із власного родоводу: «Рославці не були зайшли. Їх прапращурі – утікачі з Чорногори, після битви на Косовому полі, княжата і воєводи, ще в 14 сторіччі були нобілітовані польськими королями і твердо осіли на цій землі. Споконвіку сидять Рославці на Стародубівщині, на Глухівщині і Сіверщині, на Волині і від діда-прадіда – по кужелі під Переяславом і під Гадячем» [8; 21–22].

Михайло Косач

Події козацько-старшинського й шляхетського періодів родової історії мали для останнього письменника династії потужну притягальну силу. Відтворивши героїку національно-визвольних змагань цієї доби, Юрій Косач не тільки надав художньої легітимності історичній правді про неї («День гніву», «Дійство про Юрія Переможця»), а й описав участь своїх предків у боротьбі України за незалежність («Рубікон Хмельницького», «Володарка Понтиди», «Сонце в Чигирині»). Найцікавіший у такому аспекті останній з названих творів. Півість

¹ Усі цитати з творів і листів Лесі Українки подаємо за виданням, зазначеним у списку літератури під № 13. У квадратних дужках римською цифрою вказуємо том, арабською – сторінку.

Лариса
Косач-Квітка

письменник у сюжетній канві повісті на тлі наростання визвольних настроїв та посилення суперечностей між централістичним російським духом і українським державовідновним поривом із гордістю вивів постать свого двоюрідного прадіда Якова: «Ставний був і мужній на вид. Схуд у дорозі й припав порохом та сонцем, але кучері гралися над високим чолом і чорні задумані очі сміялися» [7; 17].

Від народницької доби, духовний клімат якої реалістично відобразила у прозі Олена Пчілка, художній літопис роду набув універсальності. Модерна та емігрантська епохи династичної екзистенції віддзеркалились у творах Лесі Українки, Оксани Драгоманової та Юрія Косача у формі прихованої, внутрішньої біографії авторів. Винятком є вже згадуваний роман «Сузір'я Лебеда», що його Юрій Косач присвятив «пам'яті... дорогих і незабутніх батьків – Миколи Петровича Косача і Наталії Григорівни Косач з козацького роду Дробишів», а в передмові назвав його «фрагментом родинної саги одного українського козацько-шляхетського роду». І хоча сам письменник застерігав від проведення будь-яких паралелей між героями роману та «загальновідомими особистостями в історії нашої нації», за художнім обсервуванням складної долі сім'ї Рославців у часовому вирі початку ХХ ст., на нашу думку, вгадується спроба автора літературно обробити власну династичну історію модерного періоду.

Історично-культурний вимір феномену висвітлює те, за що родина отримала суспільне звання *визначна* та мистецьку номінацію *обдарована*. Проте означений модус існування талановитого роду – це лише експліцитний вияв явища, вивчення

якого в комплексно-синтетичному полі династичних студій становить початковий етап літературознавчої інтерпретації. Суспільно-політичне, філософсько-етичне та культурно-естетичне «обличчя» династії письменників має такий «вираз», якого йому надає внутрішнє родинне життя зі своїми прихованими силами, процесами і станами. Світоглядні координати, ціннісні орієнтири, мотиваційні тенденції, тяжіння до певного фаху, стильовий пошук у літературі – все це вкорінено у психології й пояснюється її специфікою.

Психологічний складник. Психічна природа родинних стосунків визначає іншу дефініцію художньо обдарованого роду як групи творчих особистостей, які перебувають у взаємопроектіваних емоційно-почуттєвих станах, на перехресті потоків видимої і латентної душевних енергій.

Наукової легітимності такому напрямку дослідження надає концепція структурного поділу несвідомого, яку висунув Карл-Густав Юнг: «Оскільки існують відмінності, які відповідають расі, роду чи навіть сім'ї, то існує також обмежена расою, родом чи сім'єю колективна психіка, що виходить за межі "універсальної" колективної психіки» [17; 36]. Визнання специфічного душевного ареалу родового несвідомого дало поштовх до розвитку трансгенераційних теорій особистості. Спираючись на психогенеалогічний метод, який передбачає аналітичну роботу з родовідним деревом у контексті сімейних взаємин, психолог Ан Шутценбергер виявила феномен синдрому предків – родинні повтори важливих подій, що наче накладаються одна на одну в різних поколіннях [16]. Емпатія до родинної історії, на думку дослідниці, може визначати напрям екзистенції всіх генерацій роду – як латентне наслідування: «вірність предкам, що стала несвідомою або невидимою (таємна лояльність), править нами» [16; 68]. Отже, родові психічні травми залишають незгладимий слід у династичному душевному житті, яке в літературно обдарованих родинах закономірно виявляється у творчій діяльності – як прорив індивідуального несвідомого в пам'ять нації через фамільне психічне «віно». Саме тому в розпорядженні літературознавця, який працює з родинною творчістю, мусить бути широка генеалогічна панорама: психологія роду пояснює його історію, і навпаки.

Династія Драгоманових-Косачів виводить свою генеалогію, як уже згадувалося, від аристократичних родів Сербії та Греції, спадкоємці яких залишили рідні землі, анексовані Туреччиною, і в XVII ст. з'явилися в Україні, зайнявши завдяки походженню й особистим якостям високі місця серед її еліти – козацької старшини Гетьманщини. Звертаємо увагу на цей факт як на психологічну установку всіх представників роду, зокрема й письменників. З такого погляду абсолютно не важливо, чи існують до-

Фото надала Тамара Скрипка

Юрій Косач

кументи, які посвідчують вірогідність фамільних переказів. Значення має саме існування легенди та її сугестивний вплив на нащадків династії.

«Синдром предків» виявляє себе в тексті значущими смислами, семантика яких прояснюється саме в контексті родової психогенеалогії. Художнім віддзеркаленням династичної архаїчної пам'яті можуть бути південнослов'янські й грецькі мотиви в родинній творчості Драгоманових-Косачів.

На рівні топіки косачівсько-драгоманівський «синдром предків», на нашу думку, виявив себе в образах віли та юнака («Віла-посестра» Лесі Українки), Београда («Еней і життя інших» Юрія Косача), а також у тематично-сюжетних ремінісценціях із античної культурної традиції, якими позначені твори всіх письменників цієї обдарованої династії («Греція», «Ода анакреонтическая», «Два просительных письма» Якова Драгоманова; «Перед морем», «Слово», «Пігмаліон», «Поезія в стилі “модерн”» Ольги Драгоманової-Косач; «Сафо», «Відгуки», «Іфігенія в Тавриді», «Орфееве чудо», «Кассандра», «Оргія», нездійснені задуми – «Сафо» і «На передмісті Александрії» – Лариси Косач; «Еней і життя інших», «Сонце в Чигирині», «Рубікон Хмельницького», «Сузір'я Лебедя» Юрія Косача). В екзистенційному вимірі вироблені психічні моделі детерминували мандрівний спосіб буття роду, його представницько-заступницьку соціальну роль та смерть на чужині, що можна трактувати як душевний спадок далеких предків – аристократів-емігрантів.

Успадковане родове несвідоме становить, на нашу думку, не форму, а смисл, синтезований психічною активністю вузького кола людей зі спільним генетичним кодом, який є містком для успадкування фамільних психічних структур.

Генетичний складник. Біологічна природа родинного зв'язку інспірує третю дефініцію літературної династії як групи художньо обдарованих особистостей, що поєднані кровним зв'язком.

Факт успадкування різними поколіннями одного роду певної анатомо-фізіологічної і психологічної спільності не потребує спеціального доведення. Проте за цією явною, озвученою, як правило, для кожного з нас іще в дитинстві, схожістю на матір, батька, дідуся чи бабусю лежить досі не освоєний наукою вимір генетичного детермування, принципів спадковості, непередбачуваних наслідків взаємодії генотипу і середовища. Евристичний розвиток природничих концепцій філогенезу на межі ХХ–ХХІ ст. спричинився до відкриття раніше не відомих ознак та якостей трансгенераційної осі споріднення. У результаті активної співпраці генетики і психології над проблемою декодування геному людини стало очевидним, що формування особистості – від рівня інтелектуальних потенцій та комплексу різних задатків до типу темпераменту й по-

ведінкових реакцій – залежить від її генотипу принаймні на 50% [11].

У сукупності з фактами візуальної подібності родичів та даними психологічного аналізу така генетична залежність може пояснити чимало аспектів індивідуального розвитку письменника, зокрема Михайла Обачного та Лесі Українки. Якщо перший син Ольги Драгоманової та Петра Косача успадкував екстравертну драгоманівську натуру й потужні інтелектуальні потенції матиного роду, то їхня старша донька великою мірою вдалася в батька: «...такі самі риси обличчя, барва очей і волосся... так само середній зріст, така ж постать, така сама тендітність. Вдачею ж вони обоє однаково були лагідні та добрі безмежно» [6; 884]. Цікаво, що Петро Косач, як стверджує Ольга Косач-Кривинюк, був дуже схожий на свою матір –

Марію Чернявську [6; 881]. Про цю бабусю Лесі Українки відомо небагато: вона мала добру освіту, майстерно вишивала, часто хворіла, померла рано «не то від сухот, не то від крайнього виснаження й тяжкої анемії» [6; 881]. Смерть у молодому віці перетворила Марію Чернявську на «забуту тіль» в обширі родового життя. Її не пам'ятав навіть найстарший із дітей – Петро Косач (йому не виповнилося й семи років, коли вона померла). Все, що він знав і розповідав своїм дітям про їхню бабусю, ґрунтувалося не на його спогадах, а на «оповіданнях» старших родичів. Оскільки не було документально вивіреної генеалогії роду Косачів, постать Марії Чернявської стала майже легендою і в історичному вимірі: ні дат, ні життєпису, ні «творинь духу». Достоту, як висловила її онука про іншу забуту жінку, «нема на ній вінця, ні ореолу, / її обличчя вкрите покривалом, / немов густим туманом. Хто вона?» [1; 179]. Проте «біла пляма» життя Марії Чернявської в родоводі Косачів не означає, що вона як особистість зникла безслідно. Її буття продовжилося в дітях та онуці Ларисі – й зовсім не образно, а на генному рівні. Бабуся передала Лесі зовнішність, вдачу («лагідна», «добра», «розумна»), любов до рукоділля і нестійку імунну систему, а можливо, і схильність до туберкульозу, що властива певним генотипам. Генетико-психологічні детермінанти для особистості є неспростовними. Недаремно психолог Ерік Берн стверджував, що «сценарні вказівки, які мати дає своїй дитині, во-

Фото надала Тамара Скрипка

Оксана Драгоманова

Оксана Драгоманова

на сама отримала від свого батька; це означає, що джерелом сценарної програми чоловіка може бути його дідусь по лінії матері. Вказівки, які батько дає доньці, сам він отримав від своєї матері; це означає, що джерелом жіночого сценарію найчастіше є бабуся по лінії батька» [1; 297]. Отже, життєвий шлях Лариси Косач міг у деяких, може, й вузлових моментах повторювати долю Марії Чернявської, однак ця думка – тільки припущення.

З цього погляду спогади та листи на зразок тих, які знаходимо в біографії Олени Пчілки («Ольга Петрівна була його (батька) найлюбима дочка...» [4; 17]), або ремарка в листі Ізидори Косач-Борисової до Оксани Косач-Шимановської про їхнього племінника Юрія Косача («Хочеться знати остаточно, що за людина Юрко. Мені його весь час шкода і злість бере, що через отаку нещирість... як у матері, та батьківську м'якість вдачі він талант свій сповіряє, і може хто знає до чого докотитись» [4; 198]), проливають світло не тільки на особистість окремого письменника, а й на природу та особливості його художнього світу. Так, успадкований від батька нонконформізм Олени Пчілки пояснює ту непоступливість її вдачі й непо-

хитність переконань, що часто поєднувалися з відкиданням будь-яких інших точок зору. Саме ця риса визначає Пчілку як публіциста, громадського діяча й письменницю. Так само й суперечливість натури Юрія Косача, своєрідна «маятниковість» його поглядів укорінені в генному спадкові від батька.

Отже, династичний підхід до вивчення літератури передбачає синтез трьох основних складників (історичного, психологічного та генетичного), що моделюють тривимірну структуру родинного зв'язку. Взаєморозгортання родового та національного буття знаходить художнє вираження у фамільному тексті як суб'єктивний модус династичної генеалогії. В її основі – документально вивірений родовід із відповідним історичним контекстом, родинні перекази й легенди, особисті уявлення письменників-родичів про своє походження. Екзистенційна парадигма літературної династії вкорінена у сфері родового несвідомого, що виявляється в художній творчості у психогенеалогічно маркованих образах, мотивах, темах. Феномен творчої династії прямо пов'язаний з генетичними закономірностями, успадкуванням певних фізіологічних і психічних параметрів.

Л і т е р а т у р а

1. Б е р н Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: психология человеческой судьбы / Э.Берн; общ. ред. М.Мацковского. – Москва, 1996.
2. Д е н и с ю к І. Драгоманови-Косачі в інтелектуальному житті України (питання династичного вивчення діячів культури) / І.Денисюк // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. – Львів, 2005. – Т. 1: Літературознавчі дослідження. – Кн. 1.
3. Д о н ц о в Д. Мати Лесі Українки (Олена Пчілка) / Д.Донцов // Д.Донцов. Дві літератури нашої доби. – Торонто, 1958.
4. Д р о ф а н ь Л. Берегиня: [життєва і творча біографія Олени Пчілки] / Л.Дрофань. – К., 2004.
5. З а б у ж к о О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / О.Забужко. – К.: Факт, 2007.
6. К о с а ч - К р и в и н ю к О. Леся Українка: хронологія життя і творчості / О.Косач-Кривинюк. – Репринт. вид. – Луцьк: Волин. обл. друк., 2006.
7. К о с а ч Ю. Сонце в Чигирині: [повість] / Ю.Косач. – Л., 1992.
8. К о с а ч Ю. Сузір'я Лебедя: [роман] / Ю.Косач. – Нью-Йорк, 1983.
9. М а л а н ю к Є. Книга спостережень: [проза] / Є.Маланюк. – Торонто, 1962.
10. П ч і л к а О л е н а. Твори / Олена Пчілка. – К., 1988.
11. Р и д л и М. Геном: автобіографія вида в 23 главах / М.Ридли. – Москва, 2008.
12. Т а р н а ш и н с ь к а Л. Літературознавча антропологія: новий методологічний проект у дзеркалі філософських аналогій / Л.Тарнашинська // Слово і Час. – 2009. – № 5.
13. У к р а ї н к а Л е с я. Зібрання творів: у 12 т. / Леся Українка. – К., 1975–1979.
14. Ф р а н к о І. Леся Українка / І.Франко // Франко І. Збір. творів: у 50 т. – К., 1981. – Т. 31: Літературно-критичні праці (1897–1899).
15. Ц е г л и н с ь к и й Г. Отець і син / Г.Цеглинський // Зоря. – 1887. – № 21–22.
16. Ш у т ц е н б е р г е р А. Синдром предков: трансгенераційні зв'язки, семейні тайни, синдром годовщини, передача травм і практичне використання геносоціограмми / А.Шутценбергер. – Москва, 2005.
17. Ю н г К. Сознание и бессознательное / К.Юнг. – Москва, 2007.

Сокровенне

Я вижити не обіцяю,
я умираю поступово,
як умирає наше Слово,
хоч не говорить, що вмирає.

Коли ж підійде аж до краю,
то скаже вам біля хреста:
– Не хочу жити на устах,
де правди й совісті немає.

Леонід ТАЛАЛАЙ